

Gesztelyi Hermina

Emberi viszonyok

Sally Rooney írországi szerző 2017-ben debütált *Conversations with Friends* című regényével, amelynek magyar változata 2020-ban jelent meg *Baráti beszélgetések* címen Dudik Annamária Éva fordításában. Noha ez az első regénye, itthon második, *Normális emberek* (*Normal people*) című kötetével vált ismertté, amely egy évvel hamarabb, már 2019-ben elérhetővé vált magyar nyelven, szintén Dudik Annamária Éva tolmácsolásában. Az elismerő olvasói és kritikai visszhang mellett első regényével elnyerte a *The Sunday Times/PFD* Fiatal Írók Díját, valamint jelölték a Dublini Nemzetközi Irodalmi Díjra. Ismertségéhez és második regényének népszerűségéhez kétségtelenül az is hozzájárult, hogy a BBC/Hulu nagysikerű sorozatot készített a kötetből – a hírek szerint hamarosan érkezik a *Baráti beszélgetések* feldolgozása is ugyanattól a csapattól.

A két regény hangulata, elbeszélői stílusa, humora igen hasonló, és cselekményük is több ponton érintkezik. Mindkét történet egy olyan kapcsolatról szól, amely egyszerre barátság és szerelem, és ezt a folyton változó viszonyt követhetjük nyomon a középiskolától kezdve nagyjából az egyetemista évek végéig, a szereplők húszas éveinek közepéig. A középpontban álló karakterek mindkét esetben bölcsészhallgatók, és már ebből az élethelyzetéből adóan is hasonló problémákkal, érzelmi válságokkal és kételyekkel szembesülnek, amelyeket Sally Rooney jellegzetes, intellektuális és szarkasztikus elbeszélői stílusában ismerhetünk meg. Szintén közös pont, hogy mindkét regény Dublinban játszódik, ami nemcsak bizonyos lokális sajátosságok érvényesülését jelenti, hanem erősíti az életrajzi ihletettség benyomását, és az ez alapján történő olvasás lehetőségét. Rooney bonyolult, komplex emberi viszonyokat és ezek alakulását meséli el egyszerűen, de cseppet sem leegyszerűsítve, ennek köszönhetően pedig regényei olvasmányosak, szórakoztatóak, miközben van mélységük is. Jelen esetben ehhez hozzájárul a gördülékeny fordítás is, amelyben csak elvétve akadnak kissé magyartalan megoldások.

A *Baráti beszélgetések* egyik szereplője, egyben elbeszélője a 21 éves Frances, akinek megszólalásai – a címhez híven – valóban egy baráti kitérő érzését keltik. Ez a naplószerű hatás nemcsak az E/I-es narrációnak köszönhető, hanem annak is, hogy az embereket, helyzeteket, érzéseket és legfőképp saját magát állandóan analizálja az elbeszélő. Kezdő íróként, bölcsészhallgatóként és egy irodalmi ügynökség gyakornokaként nem meglepő, hogy Frances mindig megfigyelő és értelmező pozícióba helyezkedik, olykor csupán külső szemlélőnek tűnik. Ebből adódik, hogy megnyilatkozásai egyszerre hatnak bensőségesnek, miközben mégis távolságtartóak. A naplószerű elbeszélés teremt meg a *Baráti beszélgetések* szókapcsolatban érzékelhető közvetlenséget és intimitást, emellett a cím utal a regény szerkezetére is, hiszen legnagyobb részt a szereplők közti, illetve Frances önmagával folytatott beszélgetéseit követhetjük nyomon,

hol párbeszéd, hol szabad függő beszéd, hol pedig e-mail és chat üzenetek – tipográfiailag is elkülönülő – formájában, mindig gondosan megkomponálva. E beszélgetések az egymáshoz való viszony értelmezésén, újrendezésén kívül többek között a kapitalizmus, a fogyasztói társadalom, a rasszista rendőrök, a tájképfestészet, a monogámia, a nemi orientáció, a katolikus egyház és az európaiak felsőbbégtudatának témájával foglalkoznak. Különböző vélemények jelennek meg, gyakran heves viták alakulnak ki, amelyek nemcsak hiteles ábrázolói a művelt, közéleti érzékenységet mutató fiatalok életének, hanem a szereplők társadalmi státuszának, élethelyzetének is gyakran jelölői.

Frances-szel kapcsolatban többször is elhangzik, hogy kommunista („Hát, én meleg vagyok. Frances meg kommunista.” 12; „[...] félttem, hogy lelepleződöm, és kiderül, hogy viszonylag szegény és kommunista vagyok” 93.), ami leginkább a társadalmi javak egyenlőtlen elosztása és a kapitalizmus, fogyasztói társadalom elleni megszólalásaiban érhető tetten. Anyagilag az ő helyzete a legnehezebb, elítélően nyilatkozik a luxus minden formájáról, miközben vágynak rá, de ha mégis része van benne, akkor kellemetlenül érzi magát. Talán ez a regény legkirívóbb példája a magyar olvasók számára tapasztalható kulturális másságra, nem emlékszem, hogy olvastam volna olyan hazai kortárs regényt, amelyben bármelyik 21. századi szereplő nyíltan kommunistának vallotta volna magát. Mindenesetre ezek a mondatok egészen mást jelentenek azokon a területeken, ahol a kommunizmus nem csupán társadalmi-politikai eszmeként, hanem állami berendezkedésként jelent meg. Ám ugyanígy más – magyar olvasók számára nem feltétlenül magától értetődő – konnotációja van Írországnak a kommunizmusnak, amely nem szovjet mintára szerveződött és szoros összefüggésben állt a felekezeti és a függetlenségi kérdésekkel. Claire Kilroy a *The Guardian*-on megjelent cikkében utal arra, hogy korábban az ír regények központi eleme volt a társadalmi feszültség, amely itt már egészen visszafogottan, marginálisan jelenik meg. Claire Kilroy, *Conversations with Friends by Sally Rooney review – young, gifted and self-destructive*, *The Guardian*, 2017. 06. 01. [https://www.theguardian.com/books/2017/jun/01/con-](https://www.theguardian.com/books/2017/jun/01/conversations-with-friends-by-sally-rooney-review)

[versations-with-friends-by-sally-rooney-review](https://www.theguardian.com/books/2017/jun/01/conversations-with-friends-by-sally-rooney-review) (Letöltés ideje: 2021. 01. 08.) Noha ilyen módon megjelennek területi-kulturális jellegzetességek a regényben, nem ezek válnak meghatározóvá, ám hozzájárulnak a karakterek megértéséhez, árnyalják jellemüket.

Frances mellett a történet másik fontos szereplője Bobbi, akivel a középiskolában egy párt alkottak, ám a szakítás után is elválaszthatatlan barátok maradtak, továbbra is egy egységet jelentenek – a regény kezdő szavai, amelyek gyakran előfordulnak a későbbiekben is: „Bobbi és én”. Leginkább kettőjük kapcsolata felől közelíthető meg a borítón látható, egymással szemben lévő két női arc, amelyekben egyszerre van jelen a tükröződés és az elkülönülődés – ahogyan a viszonyuk is erre a dinamikára épül. „Gyakran kaptam azon magamat, hogy arra gondoltam, ha úgy néznék ki, mint Bobbi, akkor semmi rossz nem történhetne velem. Nem új, idegen arccal ébrednék, hanem olyannal, amelyet már ismerek, amelyet egy ideje már a magaménak képzeltem, ezért aztán természetesnek hatna.” (66.) A borítón lévő arcok közelsége barátságot, intimitást sugall, miközben a rivalizálás is felsejlik az egymással farkasszemet néző alakokban. A napszemüveg jelzi a kiismerhetlenséget, a rejtőzködést, hogy se magunkat, se a másikat nem látjuk soha teljes valójában, valamint a tükröződés révén mindig magunkat látjuk meg a másokban. Ilyen módon a regény harmadik női szereplője, Melissa is megsejthető az egyik alakban („Dehogy, tuti, hogy bír téged [t. i. Melissa]. Szerintem saját magát látja benned.” 63.), ez pedig inkább a két nő közti versengés értelmezését erősíti.

A regény bizonyos szempontból Frances és Bobbi kapcsolatáról szól, ám Melissa és férje, Nick jelentőségét mutatja, hogy a regény kezdetét a velük való megismerkedés jelöli ki – ezzel pedig Frances és Nick viszonya kerül a középpontba. Noha a két lány barátságának a Nickkel való affér csak egy epizódja, a regény története erre az időszakra koncentrál, és arra, mindez hogyan rendezzi át az eddig fennálló viszonyokat. Így tulajdonképpen négyük dinamikáját követjük nyomon, ami olykor egy négyszereplős dráma érzését kelti. Mint ha egy olyan kísérletet figyelnénk, amelyben négy elem kapcsolódását vizsgálják, és azt, hogy két elem kapcsolódásának a megválto-

zása, hogyan hat a többi elemre és hogyan változtatja meg magát a rendszert. Mindez erősen felidézheti Goethe-t, mintha itt is *Vonzások és választások* tézise igazolódna: „Úgy van – szolt a kapitány – mindenesetre azok a cserebomlások a legjelentősebbek és a legfigyelemreméltóbbak [...] amelyekben négy, idáig kettesével összekötött lény érintkezésbe kerül, eddigi egyesülését elhagyja, és új kapcsolatokba lép.” (35–36.) Frances és Nick viszonya mellett ugyanis Bobbi és Melissa között is vonzalom alakul ki, amelynek kezdetben Bobbi rajongása az alapja („Azt hiszem, szerelmes vagyok belé.” 15.), és végül egy csóknál tovább nem jut.

A drámai szövegek építkezésére emlékeztet a regény történetvezetése és szerkezete is, amely a felvonások mintájára két részre tagolódik. Az első rész végén egy franciaországi nyaralás során a négy szereplő össze van zárva – két másik, leginkább stabilizátorként működő emberrel – és ebben a drámai helyzetben kulminálnak az események, többek között Bobbi tudomást szerez a viszonyról, amely így végérvényesen valósággá válik. A második részben Nick bevallja Melissának a történeteket, és fokozatosan egy különös idill alakul ki négyük közt. „Amikor négyesben múltunk az időt, Bobbi és Nick gyakran művitákat folytatott, amelyekből Melissát és engem kizártak. Vacsora után videojátékoztak, vagy mágneses utazásokkal játszottak, miközben én Melissával az impresszionizmusról beszélgettem. [...] Azt kérdezte Melissától [t. i. Bobbi]: ki a szebb, Nick vagy én? Melissa rám nézett, és olyan hangon, mint aki mindent tud, azt felelte: minden gyermekemet egyformán szeretem.” (226–227.) Ez az útkeresés időszaka, hiszen mindegyik szereplőre kezdettől jellemző, hogy a társadalmi-nemi konvenciók nem kötik őket – ez talán attól sem egészen független, hogy íróról, egy fotóművészről és egy színésztől van szó –, elégtelennek érzik a meglévő kereteket, ezért kísérleteznek, átírják az eddigi fogalmakat, szabályokat. Nem fogadják el a meglévő kategóriákat (barátság, szerelem, hetero- és homoszexuális), mindig feszegetik, felülírják azokat. „Marianne egy nap meglátta az egyetemen, hogy egymás kezét fogjuk, és felkiáltott: megint összejöttetek! Megvontuk a vállunkat. A miénk egyszerre volt kapcsolat és nem kapcsolat. Minden gesztusunk spontánnak hatott, és ha a külső szemlélő számára egy párnak is tűnünk, számunkra volt az egészben valami

érdekes véletlen.” (284.) Csakhogy a kísérletezés vége – ahogy a Francesre és Bobbira vonatkozó idézetből is látszik – paradox módon az „eredeti” kapcsolatok megerősödéséhez vezet, ezért végül Frances és Nick szakítanak.

E szakításban jelentős szerepet játszik Frances menet közben diagnosztizált betegsége is, amiről sokáig senkinek sem beszél. A tünetek alapján először vetélésre gyanakodnak, amelynek traumáját Frances azzal együtt is átéli, hogy sohasem történt meg: „A nem létező baba a nem létezés új kategóriájába került, mert már nem arról volt szó, hogy nem létezik többé, hanem arról, hogy soha nem is létezett.” (163.). A terhességnek már a lehetősége is átértékeli a Nick iránti érzéseit, amelyek egyre mélyebbek. Frances életét alapjaiban változtatja meg ez a felismerés, valamint hogy endometriózist állapítanak meg nála. „Az az érzésem támadt, hogy valami véget ért az életemben, talán az, hogy egész vagy normális embernek láttam magamat. Felfogtam, hogy az életem tele lesz hétköznapi szenvedéssel, amiben nincs semmi különleges. A szenvedés nem tesz különlegessé, és az sem tesz különlegessé, ha úgy teszek, mintha nem szenvednék. Ha beszélek vagy akár írok róla, attól a szenvedés nem válik hasznossá.” (258.) Átalakul a saját testéhez, így a testiséghez való viszonya is, ez pedig befolyásolja a Nickkel való kapcsolatát, egyre bonyolultabbá téve a fennálló helyzetet.

Ezzel párhuzamosan pszichés nehézségek is fellépnek, amelyhez az is hozzájárul, hogy Bobbival összevesznek, aki emiatt elköltözik. Így Frances végül egyedül marad, testtudatát és – az őt talán leginkább foglalkoztató – normalitását pedig a fájdalom egyre erősebb megtapasztalásán keresztül próbálja elérni. Ennek legdurvább, egyben legmegrázóbb esete közvetlenül a Nickkel való szakítás után következik be. „Miután Nick elment, fogtam egy kis körömvágó ollót, lyukat vágtam a bal combom belsején. Éreztem, hogy valami drámait kell tennem, hogy ne azon rágódjam, milyen szörnyen érzem magamat, de a vágástól sem lettem jobban. Sőt nagyon vérzett, és csak rosszabbul lettem tőle. Ültem a szobámban a padlón, televéztem egy gombócba gyúrt papír zsebkendőt, és a saját halálomon gondolkodtam. Üres kehely voltam, Nick ürített ki, és most azt kellett nézmem, amit ő öntött ki belőlem: minden tévképzetemet a saját értékességemről, beképzelt elgondolásaimat arról,

hogyan olyan ember lennék, amilyen nem is voltam. Most, hogy semmi voltam, üres pohár csupán, tisztán láttam magamat.” (269.) Az első rész dramaturgiai csúcspontjának mintegy ellenpólusa a mélypont a második rész végén, ahol a testi és lelki folyamatok következtében Frances önbecsülése és önképe is erősen megtépződik – mindezt némileg ellensúlyozza az elbeszélő humora, szarkasztikus és önironikus megjegyzései, amelyek mindvégig bizonytalanságát és kötődési nehézségeit leplezik.

A regényben tehát igen súlyos nehézségek jelennek meg, az említettekén kívül felsejlenek az apa alkoholizmusából eredő gyerekkori traumák is, ám ezek nem önmagukban tematizálódnak, hanem mindig a szereplők önképe és egymáshoz való viszonya felől válnak jelentéssé, mindelelőtt a karakterek személyiségének, motívációinak megértésében játszanak szerepet. Sally Rooney jó érzékeléssel találta meg az egyensúlyt a lélektani irányultság és a cselekményesség között, az önelemző, leíró belső monológok jó ütemben váltakoznak a pörgő, dinamikus párbeszéddekkel, intenzív és szellemes vitákkal. Az árnyalt jellemábrázolásnak köszönhetően pontos és hiteles karakterekkel találkozunk, így könnyen bele tudunk helyezkedni a történetbe, a szövegnek van (be)húzó ereje. Miközben a sztori nagyon is konkrét – Frances deklaráltan a saját történetét meséli el –, mégis képes valamennyire általános, átfogó képet adni a mai egyetemisták, fiatal értelmiségiek világáról, szakmai, szexuális, párkapcsolati problémáiról, útkereséséről. Ilyen értelemben tehát akár generációs regénynek is tekinthető, amely olyan tapasztalatokat rögzít, amelyekben a húszas és harmincas éveikben járók könnyen ráismerhetnek saját életük nehézségeire és örömeire – előbbi talán meghatározóbb tud lenni az adott pillanatban („Huszonegy éves vagy, felelte Melissa. Katasztrófálisan boldogtalannak is kell lenned.” 194.). A szabadság és a számtalan lehetőség olykor nyomasztó, bizonytalansággal teli állapotát is megmutatja, illetve az ezzel járó kísérletezést. Nincsenek szigorúan rögzített, áthághatatlan keretek és előre kijelölt utak, a saját szabályok megalkotása viszont megkívánja a közvetlen megismerést, a kipróbálást. Ennek a folyamatnak lesz egy meghatározó eseménye Frances életében a Melissával és Nickkel való megismerkedés. „Zajlott a második neveltetés: új alapvetéseket tanultam, és a valóságban meglevőnél nagyobb megértést színleltem. Ilyen

logika szerint Nick és Melissa szinte a szüleim voltak, akik bevezettek engem ebbe az új világba, valószínűleg még jobban utáltak és szerettek, mint az igazi szüleim. Ez azt is jelentette, hogy én voltam Bobbi gonosz ikertestvére, ami akkoriban nem is tűnt akkora túlzásnak számomra.” (225.) A generációs életérzés megragadása mellett jellemző a regényre egy erőteljes női vonás is. Alaposan, őszintén és érzékenyen, a maga összetettségében mutatja be két nő barátságát, és azt a komplex viszonyt, amikor ebbe szerelem és szexualitás is vegyül.

Különösen izgalmas a regény befejezése, hiszen a történet a viszony lezárása helyett éppen annak újramegzárásával zárul. Ez nem csupán az elválás nehézségét jelzi, és azt, hogy két ember kapcsolata nem egyenes vonalú, hanem új megvilágításba helyezi a kötet mottóját is. A Frank O’Harától származó idézet szerint „Válság idején újra meg újra el kell döntenünk, kit szeretünk.” Ez nem csupán a másokhoz való, hanem a saját magához való viszonyt is érinti, hiszen a legnehezebb időszakban Frances önmagát szerette a legkevésbé, ez pedig eleve ellehetetlenítette a kötődéseit. A mottó azt sugallja, hogy a párkapcsolat egy olyan döntés eredménye, amelyet újra és újra meghozunk egy ember mellett, ám a regény mintha azzal játszana el, hogy mi történik, ha nem minden alkalommal ugyanazt az embert választjuk. Frances voltaképpen nem tud dönteni Bobbi és Nick között, ahogyan Nick sem tud Frances és Melissa között. A regény záró sorai erősen önironikusnak hatnak a mindent analizáló szereplő szájából („Bizonyos dolgokat megélünk, mielőtt megértenénk. Nem lehet mindig elemző pozícióba helyezkedni. Gyere el értem, mondtam.” 301.), és némi paradoxon is felsejlik bennük. Hiszen az a belátás, hogy a megértés bizonyos helyzetekben elégtelen vagy lehetetlen, maga is egy megértési folyamat eredménye.

Sally Rooney első – a magyar közönség számára második – kötete karakteres, érzékeny és humoros, ezt az írói stílust pedig megtartotta következő regényében is. A különféle emberi kapcsolatok működéséről ad pontos képet egészen a legapróbb rezdülésekig, miközben megteremti a generációs tapasztalatként való olvasás lehetőségét. Elgondolkodtató, izgalmas és közvetlen, akár egy baráti beszélgetés.

Sally Rooney: *Baráti beszélgetések*, ford. Dudik Annamária Éva, XXI. Század Kiadó, 2020.